

УДК 252 : 283/289

ПРОПОВІДЬ ЯК ПРОГРЕСИВНИЙ ДІАЛОГ

Р.П. Соловій, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Центру дослідження релігії Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (м. Київ)

Проаналізовано концепцію проповіді як прогресивного діалогу в розумінні сучасного євангельського руху Виникаючої церкви. Досліджено критику модерністського стилю комунікації, який базується на раціоналізмі й індивідуалізмі, монологічній вербальній формі викладання. Висвітлено «прогресивний діалог», що повинен орієнтуватися на розвиток взаємовідносин, залучати до пошуку істини всіх учасників спільноти й перетворювати Біблію зі збірника правил в авторитетного учасника спільноти. Розкрито нову модель проповідника, який, враховуючи фактор поетичності, повинен виступати не в статусі експерта, а в ролі духовного провідника, що веде людей до таємниці за допомогою запитань і діалогу.

Ключові слова: проповідь, діалог, гомілетика, Виникаюча церква, комунікація, постмодернізм.

В історії християнства протягом століть у передаванні слова Божого домінує жанрова форма проповіді, що апелює до інтелекту, акцентує на волі, часто звертається до почуттів членів спільноти або тих, хто є лише зовнішнім «спостерігачем». Проповідь – це укладена промова, в якій особа передає слухачам положення віровчення та заохочує дотримуватись їх у практичному житті. Протестантизм, що особливо сприяв розвитку проповіді, передусім опирається на Святому Письмі, акцентує на актуальних запитах та потребах людей нашого часу, а не прив'язує дидактичний зміст до церковних таїнств, свят, обрядів (порівняно з католицизмом і православ'ям). Проповідь є в центрі протестантських богослужінь, вона означає проголошення Слова Божого та, згідно принципу *solum Verbum*, саме з проголошеного Слова народжується спільнота вірних. Відомо, що в США та в інших країнах

Заходу популярними є проповідники різноманітних протестантських спільнот, котрі виявляють таланти ораторів та завойовують численні аудиторії. Свою оригінальну концепцію розуміння сучасної проповіді розробляє євангельський рух Виникаючої церкви. Запропонована наукова проблема не висвітлювалася в українському релігієзнавстві й богослов'ї, що і визначає актуальність такої аналітичної розвідки.

Метою нашої статті є дослідження основних богословських концепцій проповіді Виникаючої церкви.

На думку богословів Виникаючої церкви, традиційний стиль комунікації також зазнав впливу модерністських цінностей раціоналізму і індивідуалізму. Це зокрема проявляється в сегментованих за віковою ознакою програмах церковного навчання, в монологічній формі викладання на церковній кафедрі і в класі. Основним недоліком сучасної комунікації, яку можна охарактеризувати як «пояснення істини», яке сповіщається в основному вербальними засобами, виступає обмеження можливостей для запитань і невпевненостей. На відміну від цього роду комунікації, яка не допускає сумнівів і спеціалізується тільки на наданні відповідей, рух Виникаючої церкви пропонує використовувати іншу форму спілкування, яку Спенсер Берк характеризує за допомогою метафори «посередника». Її суть полягає в тому, що церква повинна спілкуватися таким чином, який «дає мало часу на проповіді, але багато на розмови, мало часу на відповіді, багато – на запитання, мало часу на абстракції і висловлювання, багато – на розповіді і притчі, мало часу для того, щоб сказати вам, про що ви маєте думати, багато – на те, щоб кинути вам виклик думати самому, мало часу для засудження нерелігійного, багато – для протидії релігійному» [5, р.15]. Браян Макларен вважає, що ця зміна способу комунікації є необхідною умовою для того, щоб представники постмодерністської культури могли почути і прийняти євангеліє.

Одну із найбільш авторитетних моделей проповіді розвинув євангельський богослов Даг Паджітт. Істотний вплив на його гомілетичні розробки справили праці Гаррі Емерсона Фосдіка (1878–1969). У відомому есе «Що сталося з проповідуванням?» (1928) один із провідних представників американського лібералізму ХХ століття закликав відмовитися від традиційної пояснювальної біблійної проповіді через застарілість її змістового наповнення і неактуальність лекційного методу передачі звістки [2, р.207–222]. Фосдік стверджував, що майбутнє належить проповіді, яка передбачає дискусію, інтелектуальну співпрацю проповідника і його прихожан. На зміну догматичному монологу має прийти спільний діалог, у якому існує місце для відвертої відповіді на заперечення, питання, сумніви аудиторії. У цьому ж руслі формулює свою гомілетичну теорію і Д. Паджітт. Він починає з констатації того, що сучасна проповідь більше не працює, тому що нею рухає прагнення до контролю і пастирської влади [8, р.123–131, 140–146]. Традиційна методологія проповіді «страждає від проблеми відносин», викликаної тим фактором, що владний пастор стає чужинцем для своєї громади. На думку Паджітта, таку проповідь можна охарактеризувати як «тонку форму маніпуляції», «акт насильства у сфері відносин», що перетворює проповідь на механічний, рутинний процес. Така практика ранив та дегуманізує спільноту, позбавляючи її особистісної складової, вона є неефективним засобом «для будівництва християнських спільнот, які прагнуть жити в гармонії з Богом, один з одним і з світом». Замість модерністського проповідування, Паджітт пропонує новий вид проповіді, який він визначає як «прогресивний діалог», тобто проповідь, котра насамперед орієнтується на діалог і розвиток взаємовідносин. Ця деконструйована форма проповіді підкреслює роль спільноти у «події проповіді» – зміст проповіді створюється в рамках взаємовідносин між презентатором і слухачами, а будь-які істотні зміни у змісті проповідуваної звістки можуть бути тільки результатом цих відносин. Тобто зміст і форма проведення діалогу

визначаються відносинами в рамках спільноти, тому він стає потужним засобом соціалізації [1, р. 60]. Важливим результатом діалогу, за Паджіттом, є залучення до пошуку істини всіх учасників спільноти та перетворення Біблії зі збірника правил в авторитетного учасника спільноти. Отож, особливість гомілетичної перспективи Паджітта полягає у цілеспрямованому діалозі декількох точок зору та розумінні християнської спільноти як центру влади для проповіді. Паджітт впроваджує свою концепцію в очолюваній ним спільноті «Ганок Соломона». За його словами, в цій спільноті «проповідь є не стільки лекцією або мотиваційною промовою, скільки актом поезії – слова розміщуються навколо досвіду людей, щоб вони могли отримати глибокий зв'язок із життям. Читаючи уривки Біблії і спостерігаючи, як Бог взаємодіє з людьми в інші часи і в інших місцях, ми краще усвідомлюємо, як Бог взаємодіє з нами. Таким чином, наші проповіді є не стільки уроками, які точно визначають наші переконання, скільки історіями, які запрошують нас надіятися, роздумувати, брати участь» [7, р. 166].

Як і більшість богословів руху Виникаючої церкви, Паджітт часто послуговується терміном «історія Бога», вважаючи розповідь про неї «правильним імпульсом церкви» й «метою проповіді». Буття церкви у сучасному глобальному, плюралістичному світі – це «великий подарунок для церкви», адже метою її служіння є не нав'язування «порядку денного нашого клану», а «визнання життя Бога та участі в ньому скрізь, де ми можемо його знайти». Оскільки кожна людина має особисті стосунки з Богом, то може існувати стільки уявлень про Бога, скільки існує людей. Інакше кажучи, Паджітт робить наголос на досвіді й применшує значення Письма як засобу саморозкриття. Богослов також відкидає концепцію, згідно з якою для спасіння необхідно повірити в пропозиційні висловлювання, які містить Євангеліє. Умовою спасіння є приєднання до історії Бога у світі через суб'єктивний досвід. За словами Паджітта, «кожна людина має досвід, розуміння та перспективи; немає жодної людської

істоти, повністю позбавленої істини». Відповідно, будь-хто присутній на служінні, навіть якщо це не християнин, запрошується взяти участь в «акті проповіді», долучившись до діалогу. Паджітт стверджує, що «ми прислухаємося до невіруючих у всьому – від того, як ми витрачаємо наші гроші і виховуємо наших дітей, до того, як ми дбаємо про наше тіло і взаємодіємо з навколишнім середовищем». Тому коли церква підтримує практику мовчання невіруючих, то цим зміцнюється думка, що «проповідь призначена для підтримання безпеки церкви, а не щоб допомогти нам встановити зв'язок з усіма спектрами нашого життя» [Ibid., p. 229].

Значний інтерес становить гомілетичний підхід іншого богослова руху Б. Макларена. Одним із основних джерел для його вивчення є стаття «Проповідуючи постмодерністам» [6, p. 115–30]. У ній розглядаються вісім основних компонентів, які повинні братися до уваги при розробці нової методології проповіді: постмодернізм, таємниця, ставлення, поезія, бесіда, досвід, спільнота і мистецтво. Розташування постмодернізму першим у переліку вказує на підлегле становище інших його пунктів щодо цієї центральної ідеї. Макларен вважає, що триваючий зсув парадигм – перехід від модернізму до постмодернізму – вимагає радикальних змін, необхідних для того, щоб ефективно жити, любити й проповідувати в сучасному світі. Він закликає сучасних пасторів скористатися можливістю створення нової постмодерністської церкви, для будівництва якої потрібно виробити новий підхід до проповіді, або, швидше, сформувані «нову риторіку», яку можна визначити за допомогою решти семи компонентів. Таємниця, стверджує Макларен, дозволяє зменшити акцент на питанні «Що є істина», принаймні частково залишаючи його без відповіді. Замість того, щоб виголошувати свої повчання з впевненістю і владою, породженими науковими, аналітичними та раціональними процесами модерну, проповідники повинні будувати промови у більш м'якому стилі спілкування, який приходить у результаті прийняття неминучості таємниці. Це не означає, що Макларен загалом заперечує існування

визначеності або абсолютної істини, але він вважає, що істина, сповіщена непрямо, сприймається набагато краще, ніж істина, повідомлена безпосередньо. Його філософія непрямой комунікації ґрунтується на твердженні, що якщо комунікатор ставить слухача в становище людини, яка помиляється, а себе позиціонує як носія правильної позиції, то це створює додатковий бар'єр між промовцем і аудиторією. Краще, коли комунікатор виражає своє судження, а потім дає слухачеві можливість самостійно вирішити, що він думає про свої взаємини з Богом. Згідно з цією ментальністю таємниці, мета проповіді полягає у тому, щоб, прийнявши «постмодерністську чутливість», донести повідомлення – зрозуміле, просте, істотне, але й таємниче одночасно. У кінцевому підсумку, на думку Макларена, постмодерністська таємниця так чи інакше восторжествує над модерністською версією чіткого розуміння істини, адже, зрештою, все просто не може бути пояснене.

Під ставленням Макларен має на увазі смирення, необхідне для того, щоб встановити контакт із представниками покоління постмодерну. Богослов наполягає, що у спілкуванні з ними модерністська зарозумілість стає обмежуючим фактором. Проповідник повинен виступати не в ролі всезнайки, експерта-відповідача, що силою змістовних аргументів поширює впевненість, знання й абсолютну істину, а в ролі духовного провідника, який веде людей до таємниці за допомогою запитань і діалогу. Фактор поетичності повинен постійно нагадувати постмодерністським проповідникам про необхідність осмислення ролі дикції у вираженні істини. Мова постмодерністських проповідників має ґрунтуватися на біблійній моделі, яка, за Маклареном, в основному складається з поезії і мистецтва та не призначена для сприйняття у стилі сучасних енциклопедичних підручників чи юридичних кодексів. У постмодерністському середовищі відроджене поетичне проповідування, яке задіює інтуїцію, уяву, здивування, благоговіння, поклоніння, має витіснити прозову гомілетіку, що чіпляється за технічні, абстрактні, систематичні й

шаблонні засоби передачі Божої істини. У той час як модерністська проповідь тоне у морі наукової риторики, постмодерн чекає на повернення мистецтва в проголошенні духовних знань.

Помітним компонентом нового проповідування є розуміння проповіді як розмови або діалогу. За Маклареном, слухачі краще сприймають проповідь тоді, коли вона віддзеркалює природний хід розмови. Цей стиль спілкування контрастує з типовим модерністським підходом пропозиційних презентацій, у котрих слухачеві нав'язуються абстрактні догматичні формулювання. Він бачить проповідь як спільний процес, у якому проповідник прагне впливати на слухачів на основі діалогу, чесності й скромності, а не аргументів чи контролю. Досвід стає основною метою проповіді у новому контексті. Він накопичується в процесі обміну розповідями і приводить до глибшого розуміння євангелія. Макларен наголошує на ролі спільноти як найкращої герменевтики і пояснення євангелія. Втілення повідомлення в контекст спільноти має першочергове значення в постмодерністській матриці, воно забезпечує нову ідентичність і притулок від модерністського індивідуалізму, ізоляції та самотності. Мистецтво представляє останній із восьми компонентів, який усіма своїми проявами (музика, театр, танець, візуальні ефекти) забезпечує нові можливості й форми спілкування. Макларен вважає, що включення цих художніх елементів у проголошення біблійних історій повинно збільшити ефективність проповіді, створити можливість сповіщати втілення Бога в особі Ісуса Христа творчою і зрозумілою мовою. Зокрема, у своїй церкві він представив річну серію кінофільмів «Бог у кіно», що ставали прологом для поглибленого обговорення духовних тем. Видається переконливим зауваження Тоні Камполо про те, що Б. Макларену не вистачає «розпізнавання», яке мало б визначити рамки застосування продуктів світської культури у служінні. Камполо зазначає, що думку про наявність у світській культурі якихось глибоких істин, які християнам необхідно відкрити, важко зарахувати до християнського світогляду [4, р. 125].

Нова філософія проповіді неминує приводить Макларена до розробки відповідної методології проповідування. Традиційні дедуктивно-індуктивні методи розглядаються ним як рудименти модерністського стилю проголошення, що більше не актуальний у новій матриці служіння. Макларен пропонує нову проповідь, що поєднує використання абдуктивного методу, розповіді й мистецтва. У співавторстві з Леонардом Світом і Джері Хасельмайером Макларен визначає абдукцію як метод захоплення уваги людей та перенесення їх із теперішнього світу в інший, де вони отримують нову перспективу [9, р. 31]. Замість надмірної концентрації на аналізі, пунктах і принципах увага проповідника зміщується у бік створення «абдуктивного досвіду» транспортування слухачів із їхнього повсякденного життя. Цей досвід неможливо здобути за допомогою традиційних засобів порядку, структури, плану, визначення проблеми, аналізу причин, обґрунтованих аргументів, продуманих рішень і практичних кроків. Абдуктивний досвід приходить шляхом включення в проповідь елементів несподіванки і непередбачуваності, а також використання метафор, проблем, питань, загадок, парадоксів та історій, що у поєднанні з дезорієнтацією, здивуванням і подивом створює відповідний контекст для проповіді. Моделлю такого стилю проповідування вважається Ісус Христос, Який захоплював увагу своїх слухачів за допомогою притч. Проповідь Ісуса, на думку Макларена, також слугує прикладом використання нарративного методу, дієвого у постмодерністському середовищі. Розповіді становлять більш ефективний засіб передачі істини і вшанування контексту, ніж традиційний підхід тлумачення біблійного тексту.

Гомілетичний підхід Дена Кімбелла орієнтується на досвід проповіді апостола Павла в Афінах (Дії 17, 16–32), який показує, що аудиторії з різними світоглядами потребують особливих відправних точок проголошення євангелія. Оскільки більшість представників постмодерністської культури не знайомі з біблійною історією, то, як і під час зустрічі

Павла з афінянами, такою відправною точкою може стати розповідь «великого наративу» біблійної історії. Ця велика розповідь починається не з апостола Павла, а з великої історії Бога, Який, як показано в книзі Буття, створив усе. Цей менталітет метарозповіді є визначальним компонентом методології проповіді Кімбелла. Проповідування, стверджує він, – це проголошення «історії Бога і людини, доброї звістки про царство» [3, р. 172]. Ще одним першорядним аспектом нової філософії проповіді Кімбелл вважає пристосування проповідника до способу мислення постмодерністської аудиторії. Він наполягає, що сучасні слухачі спрагнені проповідей із глибоким змістом і не задовольняються поверхневими відповідями на виклики життя або тривіальними поясненнями доктрин пекла, достовірності Біблії або виключного шляху спасіння через Ісуса Христа [Ibid., р. 182].

Проповідь у новому постхристиянському оточенні вимагає від проповідника врахування трьох основних факторів, стверджує Кімбелл. По-перше, проповідь повинна бути «теотопічною» (teotopical), тобто поєднувати пояснювальне і тематичне проповідування. Одночасне використання цих методів дає проповіднику можливість розвивати таке тлумачення Письма, що точно передає його зміст і водночас формує богословський світогляд слухачів через розповідь історії. Імперативом для цього методу є наявність у проповідника чіткої богословської концепції, яка має бути пояснена в світлі великої історії Біблії. Така проповідь робить слухачів учасниками сучасної історії Бога. Для Кімбелла наративна методологія проповідування означає не стільки розповідання історії, скільки змішування пропозиційної істини з метанаративною картиною Писання. Мета цієї методології, пише Кімбелл, полягає у тому, щоб постхристиянські слухачі змогли побачити світ крізь призму великої картини біблійного наративу [Ibid., р. 188]. Друга особливість методології проповіді Кімбелла передбачає неодмінну участь аудиторії в «події проповіді». Акт взаємодії, мультисенсорна участь слухачів у проповіді

дозволяє їм розділяти кафедру з проповідником. Аудиторія і проповідник спільно створюють цілісний навчальний досвід, сконцентрований навколо визначеної біблійної теми, яка за допомогою різних способів (мистецтва, візуальних ефектів, молитовних практик і особистих свідчень) розвивається протягом всього служіння. Мета цього методу, за Кімбеллом, – допомогти аудиторії відійти від споживацького підходу до проповіді й сприймати її як подію, що залучає усю спільноту, скеровуючи її на шляху до особистого досвіду стосунків з Богом [Ibid., p. 122–123]. Кімбелл зазначає: «Якщо мета нашої проповіді – викликати зміни в поведінці людей, які вчаться, щоб стати учнями Ісуса, і якщо ми зосередимося тільки на словесній проповіді, виключивши засноване на досвіді викладання, у нас не буде того впливу, на який ми сподіваємося в нашій новій культурі. Ми повинні дати людям істинний досвід поряд з істинним вченням» [Ibid., 187].

Третій аспект методології проповіді Кімбелла становить діалог, який допомагає розвивати культуру взаємодії і мислення в контексті спільноти. Він вважає, що Бог схвалює тих, хто бажає ставити запитання у ході навчання. Коли справа доходила до справжнього діалогу, то євангельських християн, стверджує Кімбелл, занадто часто критикували за надмірну догматичність і консервативність. Викликана цим недовіра постмодерністського покоління до євангельського християнства може бути подолана тільки за допомогою відвертої розмови про найбільш глибокі питання життя, Писання і церкви. Метою діалогу є також зміщення уваги від проповідника до історії Писання. Кімбелл наполягає, що саме проповідник несе відповідальність за створення в церкві такого етосу, який заохочує християн бути дослідниками Слова, а не залежати у вивченні Писання від проповідника.

Дослідження праць провідних богословів Виникаючої церкви дозволяє зробити кілька узагальнюючих висновків, що стосуються сучасного розуміння проповіді. Богослови цього євангельського руху намагаються змінити традиційний стиль комунікації, який зазнав впливу модерністських цінностей

раціоналізму й індивідуалізму, що проявляється в сегментованих за віковою ознакою програмах церковного навчання, в монологічній формі викладання на церковній кафедрі і в класі, а «пояснення істини» сповіщається в основному вербальними засобами, що надає лише відповіді й обмежує можливості для запитань і невпевненостей. Пропонується використовувати іншу форму спілкування, визначену за допомогою метафори «посередника» (С.Берк): церква повинна спілкуватися з обмеженням часу на проповіді, відповіді, абстрагування, але зосерджуватися на розмові, запитаннях, розповідях і притчах. Д. Паджітт вважає, що традиційна проповідь більше не працює через її прагнення до контролю і пастирської влади, тому пропонує новий її вид – «прогресивний діалог», що повинен орієнтуватися на розвиток взаємовідносин, залучати до пошуку істини всіх учасників спільноти й перетворювати Біблію зі збірника правил в авторитетного учасника спільноти. Б. Макларен у прагненні створення нової постмодерністської церкви пропонує свою парадигму проповіді, що враховує вісім основних компонентів: постмодернізм, таємниця, ставлення, поезія, бесіда, досвід, спільнота і мистецтво. Тому проповідник, враховуючи фактор поетичності, повинен виступати не в ролі експерта-відповідача, а в ролі духовного провідника, який веде людей до таємниці за допомогою запитань і діалогу, адже постмодерністське залучення повідомлення в контекст спільноти забезпечує нову ідентичність й альтернативу від модерністського індивідуалізму, ізоляції та самотності. Д. Кімбелл переконує, що проповідь у новому постхристиянському оточенні вимагає від проповідника врахування трьох основних факторів: «теотопічність», тобто поєднання пояснювального і тематичного проповідування; участь аудиторії в «події проповіді»; діалог, який допомагає розвивати культуру взаємодії і мислення в контексті спільноти.

REFERENCES

1. Bohannon J. S. Preaching and the Emerging Church: An examination of four founding leaders: Mark Driscoll, Dan Kimball, Brian

McLaren, and Doug Pagitt Charleston / John S. Bohannon. – SC : CreateSpace, 2010.

2. Holland R. L. “Progressional Dialogue & Preaching: Are They The Same?” / Richard L. Holland // The Master’s Seminary Journal. – 2006 (Fall). – no. 2. – P.207–222.

3. Kimball Dan. “The Emerging Church and Missional Theology” / D.Kimball // Listening to the Beliefs of Emerging Churches: Five Perspectives, edited by Robert Webber, 81–105. – Grand Rapids : Zondervan, 2007.

4. McLaren B. Adventures in Missing the Point: How the Culture-Controlled Church Neutered the Gospel / Brian McLaren, and Tony Campolo. – Grand Rapids : Zondervan Publishing House, 2003.

5. McLaren B. More Ready Than You Realize: Evangelism as Dance in the Postmodern Matrix / Brian McLaren. – Grand Rapids : Zondervan, 2002.

6. McLaren B. “Preaching to Postmoderns” / Brian McLaren // Preaching with Power: Dynamic Insights from Twenty Top Pastors, ed. Michael Dudit. – Grand Rapids : Baker, 2006.

7. Pagitt D. Church Re-Imagined / Doug Pagitt. – Grand Rapids : Zondervan, 2004.

8. Pagitt D. Preaching Re-Imagined: The Role of the Sermon in Communities of Faith / Doug Pagitt. – Grand Rapids : Zondervan, 2005.

9. Sweet L. A Is for Abductive: The Language of the Emerging Church / L. Sweet, B. McLaren, and J. Haselmayer. – Grand Rapids : Zondervan Publishing House, 2003.

ПРОПОВЕДЬ КАК ПРОГРЕССИВНЫЙ ДИАЛОГ

Р.П. Соловий

Проанализировано концепцию проповеди как прогрессивного диалога в понимании современного евангельского движения Появляющейся церкви. Исследовано критику модернистского стиля коммуникации, основанного на рационализме и индивидуализме, монологической вербальной форме обучения. Освещено «прогрессивный диалог», который должен ориентироваться на развитие взаимоотношений, привлекать к поиску истины всех участников общины и превращать Библию из сборника правил в авторитетного участника общины. Раскрыто новую модель проповедника, который, учитывая фактор поэтичности, должен выступать не в статусе эксперта, а в роли духовного проводника, ведущего людей к тайне с помощью вопросов и диалога.

Ключевые слова: проповедь, диалог, гомилетика, Появляющаяся церковь, коммуникация, постмодернизм.

PREACHING AS A PROGRESSIVE DIALOGUE

R.P. Soloviy

The concept of preaching as a progressive dialogue in understanding of the modern evangelical movement of Emerging church is analyzed. The critique of modernist style of communication, which is based on rationalism and individualism, monologue verbal form of teaching are researched. The “progressive dialogue” that should focus on the development of the relationship, involve the search for truth all members of the community and transform the Bible from the collection of rules in the authoritative member of the community are investigated. It is proposed a new model of preacher, which, given the factor of poetry should act as not an expert and as a spiritual leader, leading people to the mystery by using of questions and dialogue.

Key words: preaching, dialogue, homiletics, communication, Emerging church, postmodernism.